

KIEDY (PRZE)STAJE SIĘ BYĆ DZIECKIEM?

O PRAWACH DZIECKA...

METODY:

dyskusja, praca z tekstem, praca w grupach, burza mózgów, multimedialny materiał edukacyjny

CZAS TRWANIA:

1h 15 min

GRUPA DOCELOWA:

studenci kierunków pedagogicznych np. nauk o wychowaniu i nauk o rodzinie, studenci psychologii, studenci prawa

LICZEBNOŚĆ GRUPY:

12-25

PRZEDSTAWIENIE ZAGADNIENIA:

Problematyka pracy wykonywanej przez dzieci występuje na każdym kontynencie. Mamy z nią do czynienia nie tylko w Ameryce Południowej, Azji czy w Afryce, ale jest ona powszechna również w Europie. **Wiele dzieci na świecie pracuje nawet od piątego roku życia.** Często prace te są niebezpieczne. Dzieci od najmłodszych lat zmuszane są do wykonywania wszelkiego rodzaju prac: **sprzedaż gazet na ulicy, czyszczenie butów przechodniom, praca w pracowniach tkackich i na budowach itp.** Wszystko po to, by wspomóc rodziców w utrzymaniu rodziny bądź spłacić jej długi. Często wykorzystuje się też dzieci jako tzw. **tanią siłę roboczą**, gdyż koszty związane z utrzymaniem takiego pracownika oraz jego wynagrodzenie są niższe niż w przypadku osoby dorosłej. Niestety czas pracy dzieci, często w bardzo niebezpiecznych

i ciężkich warunkach, wynosi nawet do **13 godzin na dobe. godzin na dobe.**

Konspekt warsztatów poświęcony jest głównie prawom dziecka w Brazylii. Okazuje się, że praca dzieci jest w Brazylii prawdziwą plagą. Aż **61 proc. młodych ludzi** jest w tym kraju wykorzystywanych jako nielegalna siła robocza, choć jest to **zakazane przez konstytucję.** Pracujące dzieci w Brazylii najczęściej oprócz wyniszczającego wysiłku doświadczają także **braku dostępu do edukacji, bieżącej wody i urządzeń sanitarnych.** Ponadto w ostatnich latach **setki dzieci i młodych ludzi zginęło** w wyniku podejmowania nielegalnego zatrudnienia. **Wypadkom przy pracy uległo prawie 30 tys. dzieci, a niecałe 47 tys. doznało trwałego uszczerbku na zdrowiu.**

CEL WARSZTATÓW:

Celem warsztatu jest **przybliżenie uczestnikom sytuacji dzieci w krajach Globalnego Południa oraz omówienie podstawowych praw dziecka w oparciu o Konwencję o prawach dziecka.**

Za pomocą ćwiczeń koncepcyjnych i dyskusji uczestnicy warsztatu spróbują odpowiedzieć na pytania dotyczące dzieciństwa: co to

jest dzieciństwo? kiedy się kończy? dlaczego może się skończyć? do kiedy rodzice mają obowiązek opiekować się dzieckiem? Zastanowią się nad **rolą dziecka w społeczności oraz wdrażaniem konkretnych rozwiązań i działań**, które pozwolą najmłodszym na realizację ich praw w praktyce.

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

1. WPROWADZENIE (10 MIN)

Uczestnicy są przywitani w Parku Edukacji Globalnej „Wioski Świata”, który jest miejscem stworzonym przez wolontariuszy Salezjańskiego Wolontariatu Misyjnego „Młodzi Świata”, którzy po powrocie z różnych zakątków świata chcieli się podzielić swoim doświadczeniem, i przedstawić zakres tematyki związanej z Edukacją Globalną.

Prowadzący pyta uczestników, czy wiedzą **czym zajmuje się Edukacja Globalna** rozumając się w poziomie wiedzy uczestników. Razem definiują to pojęcie. Podkreśla, że edukacja globalna pozwala na poznanie oraz głębsze zrozumienie mechanizmów rządzących współczesnym światem, a do najważniejszych zagadnień tematycznych poruszanych w jej ramach należą m.in.: **równość i sprawiedliwość społeczną, globalne współzależności, ubóstwo i dostęp do żywności, zrównoważony rozwój, prawa człowieka, odpowiedzialną konsumpcję i sprawiedliwy handel, konflikty, dostęp do wody pitnej, edukacji, opieki medycznej.** Jednakże Edukacja Globalna to nie tylko zdobywanie wiedzy. Jest to przede wszystkim **proces kształtowania umiejętności** (krytyczne myślenie, formułowanie własnego stanowiska, szacunek dla innych) oraz budowania takich postaw jak **rozumienie swojej roli w świecie, poczucie sprawiedliwości społecznej, empatii oraz humanitarności.** W trakcie zajęć prowadzący będą nawiązywać głównie do problemu praw dziecka w Brazylii.

2. CO TO JEST DZIECIŃSTWO? KIM JEST DZIECKO? (10 MIN)

Prowadzący rozdaje uczestnikom po dwie karteczki i długopisy i prosi ich o zapisanie

– jednym zdaniem – **definicji dzieciństwa oraz definicji dziecka.** Po czasie zbiera karteczki z definicjami, odczytuje je na głos i wraz z uczestnikami znajdują punkty wspólne podanych definicji. Na końcu odczytuje definicję dziecka zawartą w Konwencji o prawach dziecka oraz omawia pojęcie dzieciństwa w kontekście badań pedagogicznych.

MATERIAŁY:

karteczki, długopisy, definicja dziecka i omówienie zagadnienia dzieciństwa – Załącznik nr 1

3. STUDIUM PRZYPADKÓW (10 MIN)

Prowadzący prosi uczestników, aby podzielili się na kilkuosobowe grupy, każdej z nich rozdaje po jednym z materiałów źródłowych (załącznik 2, 3, 4). Prosi uczestników by, zastanowili się nad tym jakie **szczególne prawa przysługują dzieciom** na podstawie tekstu podanych materiałów, a więc jakie prawa dziecka chronią zapisy jednej i drugiej konstytucji oraz Konwencji.

Prowadzący zapisuje wypowiedzi uczestników na flipcharcie, następnie w skrócie charakteryzuje „Konwencje o prawach dziecka”.

Konwencja o prawach dziecka to międzynarodowa konwencja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ 20 listopada 1989 r. Uchwalenie Konwencji jest jednym z ważniejszych osiągnięć Polski w dziedzinie ochrony praw dziecka. W roku 1978 Polska zaproponowała Komisji Praw Człowieka ONZ jej uchwalenie i przedstawiła projekt, który był później dwukrotnie modyfikowany. Na

podstawie Konwencji powołano do życia organ nadzorujący jej realizację przez państwa, które ją ratyfikowały – Komitet Praw Dziecka.

Konwencja ma charakter uniwersalny, powszechny. Oznacza to, że każde państwo na świecie może być stroną tej konwencji i nie występują w niej żadne ograniczenia terytorialne. Dodatkowo można stwierdzić, że konwencja ta ma charakter otwarty, gdyż przy przystąpieniu do niej nie jest wymagana zgoda innych państw.

Konwencja składa się z preambuły i 54 artykułów.

Dodatkowo prowadzący objaśnia, że chociaż zgodnie z **artykułem 227 Konstytucji Brazylii**, dzieci muszą być traktowane z absolutnym priorytetem, to normę stanowi systematyczne zaniedbywanie i brak pomocy w zaspokajaniu ich podstawowych potrzeb. Kiedy ulica staje się miejscem ich życia, dzieci są wielokrotnie porzucane i deprawowane, co pogłębia i tak już niekorzystne warunki życia oraz utrwała je z pokolenia na pokolenie. Szacuje się, że 4,5 mln dzieci i młodzieży w wieku od 5 do 17 lat pracuje zarobkowo, najwięcej w wieku 5-13 lat. Pracują głównie w rolnictwie.

Prowadzący prosi uczestników, aby zastanowili się na tym które prawa uważają za najważniejsze.

MATERIAŁY:

flipchart, markery, fragmenty Konwencji o prawach dziecka (ONZ 1989 r.) i Konstytucje – Załączniki nr 2, 3, 4

4. KIEDY I DLACZEGO KOŃCZY SIĘ DZIECIŃSTWO? BURZA MÓZGÓW (15-20 MIN)

Prowadzący prosi uczestników o podział na dwie grupy. Każda z grup ma za zadanie **stworzenie i przedstawienie etapów**

dzieciństwa oraz zastanowienie się jakie konsekwencje niosą stworzone przez nich etapy – kiedy i dlaczego ich zdaniem nie możemy mówić już o dzieciństwie. Prosi także o zastanowienie się, kiedy kończy się dzieciństwo, rozdając krótkie opisy związane z nieprzestrzeganiem praw dziecka – załącznik 5.

MATERIAŁY:

flipchart, kartki, markery, etapy rozwoju człowieka i dzieciństwa na przykładzie teorii pedagogiczno psychologicznych oraz załącznik nr 5

5. FILM I DYSKUSJA (20 MIN)

Prowadzący prezentuje uczestnikom zajęć **filmik ukazujący programy pomocowe prowadzone przez placówki misyjne, których celem jest troska o prawa dziecka**. Prowadzący opisuje działalność placówek salezjańskich w tym zakresie. Na zakończenie pyta uczestników o ich **spostrzeżenia dotyczące słabych i mocnych stron przedstawionych działań**. Przeprowadza dyskusję na temat pracy dzieci – jej charakteru, motywacji oraz konsekwencji z nią związanych. Prowadzący dokonuje krótkiego podsumowania – rozszerzenie filmu.

6. PODSUMOWANIE (5 MIN)

Na zakończenie prowadzący pyta uczestników o **refleksje i prosi o komentarze do zajęć**. Prosi również uczestników o zapisanie na kartkach samoprzylepnych krótkiego **komentarz/słowa/zdania/odnoszącego się do zajęć** i naklejenie kartki z zapisem na drzwiach wejściowych, podczas pożegnania się.

ZAŁĄCZNIK NR 1

DZIECKO

Zgodnie z artykułem 1 Konwencji o prawach dziecka: „dziecko” oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat, chyba że zgodnie z prawem odnoszącym się do dziecka uzyska ono wcześniej pełnoletność.

KOMENTARZ

Definicja ta wprowadza kryterium wieku, na podstawie którego można bezpośrednio stwierdzić, czy daną osobę należy uważać za dziecko, czy już nie. Ponadto w pierwszym zdaniu tego artykułu zwrócono uwagę, że dziecko to „istota ludzka”. Oznacza to, że żadnego dziecka nie można traktować przedmiotowo. W tym przypadku uważam, że zastosowany zwrot nakazuje w odniesieniu do dzieci respektować wszelkie prawa oraz wolności, które niezbywalnie przysługują każdemu człowiekowi od momentu jego urodzenia. W szczególności mam tutaj na myśli prawa człowieka, które określane są jako: „prawa naturalne, wrodzone, niezbywalne [...], nienaruszalne i zawsze i wszędzie ważne”.

Wyjaśnienie pojęcia dziecko pozwala na zdefiniowanie dzieciństwa. W pedagogice społecznej (a także w ogóle w pedagogice, w psychologii i socjologii) za dziecko uznaje się osobę do 18. roku życia (Konwencja o Prawach Dziecka). Okres ten nie jest jednolity, podlega periodyzacji.

DZIECIŃSTWO

Rozpoznawanie dzieciństwa, „stanowi zmienną historycznie i kulturowo kategorię społeczną. [...] Czas i przestrzeń uznane zostały za niezbywalny kontekst, bez którego nie jest możliwe rozpoznanie dzieciństwa” (Barbara Smolińska-Theiss).

Dzieciństwo jest czasem w znacznej mierze zależnym od człowieka, począwszy od dziecka, które jest jego głównym aktorem, skończywszy na osobach dorosłych oddziałujących na kształt dzieciństwa.

Zgodnie ze zdaniem Philippe’a Ariesa, dzieciństwo jest pojęciem konstruowanym społecznie i historycznie, a więc nie jest dane człowiekowi raz na zawsze. Wraz ze zmianą oraz postępem społeczeństwa zmieniać się będzie charakter dzieciństwa. Założenie, iż dzieciństwo jest konstruktem społecznym, pokazuje, iż pomimo względnego zrozumienia jego istoty obejmuje ono wiele sprzeczności, mitów oraz oczekiwań, które zmieniają się w zależności od epoki. Niemożliwe jest zatem przyjęcie jednego sposobu definiowania lub analizowania doświadczeń dzieciństwa oraz jego samego. Dalej, nie można stwierdzić, gdzie zaczyna się jego początek, a gdzie się kończy. **Należy podkreślić, iż dzieciństwo to indywidualny dla każdego dziecka czas nauki, rozwoju, doświadczenia, poznawania i uczestnictwa w świecie. Jest to czas, który wyznaczany jest przez rytm życia dziecka, jego miejsce i przestrzeń życia oraz jego relacje z dorosłymi i rówieśnikami. Wreszcie jest sumą przeżyć dziecka, zarówno tych dobrych, jak i złych. Na podstawie powyższych analiz należy uznać, iż dzieciństwo to integralna część życia człowieka, która niewątpliwie stanowi podstawę kształtowania całościowej biografii.**

ZAŁĄCZNIK NR 2

Konwencja gwarantuje prawa dziecka, niezależnie od koloru skóry, wyznania czy pochodzenia. Konwencja nakazuje gwarantowanie zapisanych w niej praw bez jakiejkolwiek dyskryminacji. Ponadto, zakazuje jakiejkolwiek dyskryminacji lub karania dziecka ze względu na status prawny, działalność, poglądy, przekonania religijne rodziców, członków rodziny lub opiekunów. Nakazuje ona, by we wszelkich działaniach dotyczących dziecka kierować się jego najwyższym dobrem.

Konwencja nakłada na państwa obowiązek podejmowania działań, biorąc pod uwagę prawa i obowiązki rodziców dziecka lub jego opiekunów. Ponadto, nakazuje państwom poszanowanie praw i obowiązków rodziców, członków rodziny, środowiska, opiekunów prawnych, innych osób, do ukierunkowania dziecka i udzielania mu rad przy korzystaniu przez nie z praw określonych w konwencji. Konwencja wskazuje, że rodzice lub inne osoby odpowiedzialne za dziecko ponoszą główną odpowiedzialność za jego utrzymanie oraz zapewnienie warunków niezbędnych do rozwoju.

W konwencji zapisane są:

- prawo do życia i rozwoju, do tożsamości, obywatelstwa,
- prawo swobody myśli, sumienia i wyznania, wyrażania poglądów, w tym w postępowaniu administracyjnym i sądowym,
- prawo do ochrony życia prywatnego, rodzinnego, domowego, tajemnicy korespondencji
- prawo do wychowania w rodzinie i kontaktów z rodzicami w przypadku rozłączenia z nimi, prawo poznania rodziców, jeżeli to możliwe,
- prawo do wolności od tortur, poniżającego traktowania, przemocy fizycznej lub psychicznej, wyzysku, nadużyć seksualnych,
- prawo do swobodnego zrzeszania się, pokojowych zgromadzeń,
- prawo do odpowiedniego do wieku i stopnia rozwoju traktowania w ramach postępowania karnego,
- prawa społeczne, w tym prawo do odpowiedniego standardu życia, opieki w instytucjach i zakładach, ochrony socjalnej, ochrony zdrowia, rehabilitacji społecznej i zdrowotnej,
- prawo do ochrony przed wyzyskiem ekonomicznym, podejmowaniem pracy w zbyt wczesnym wieku,
- prawo do wypoczynku i czasu wolnego,
- prawo dostępu do informacji i materiałów pochodzących z różnych źródeł,
- prawa do nauki, w tym prawo do bezpłatnej i obowiązkowej nauki w zakresie szkoły podstawowej.

Szczególną uwagę konwencja poświęca dzieciom niepełnosprawnym, nakładając na państwo obowiązek zapewnienia warunków integracji społecznej, edukacji, rehabilitacji, rekreacji, dostępu do opieki zdrowotnej. Ponadto, konwencja zawiera zasady dotyczące postępowania w przypadku przysposobienia, procedur uchodźczych, ochrony tożsamości dzieci należących do mniejszości etnicznych, religijnych, językowych.

Zobowiązania państw

Zgodnie z art. 4 konwencji nakłada ona na państwa obowiązek podjęcia działań ustawodawczych i innych w celu realizacji praw w niej zapisanych. Jeżeli chodzi o realizację praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych określonych w konwencji, to państwa zobowiązanie są do podjęcia działań, wykorzystując maksymalnie dostępne środki i, gdy to potrzebne, w ramach współpracy międzynarodowej.

Protokoły dodatkowe do konwencji

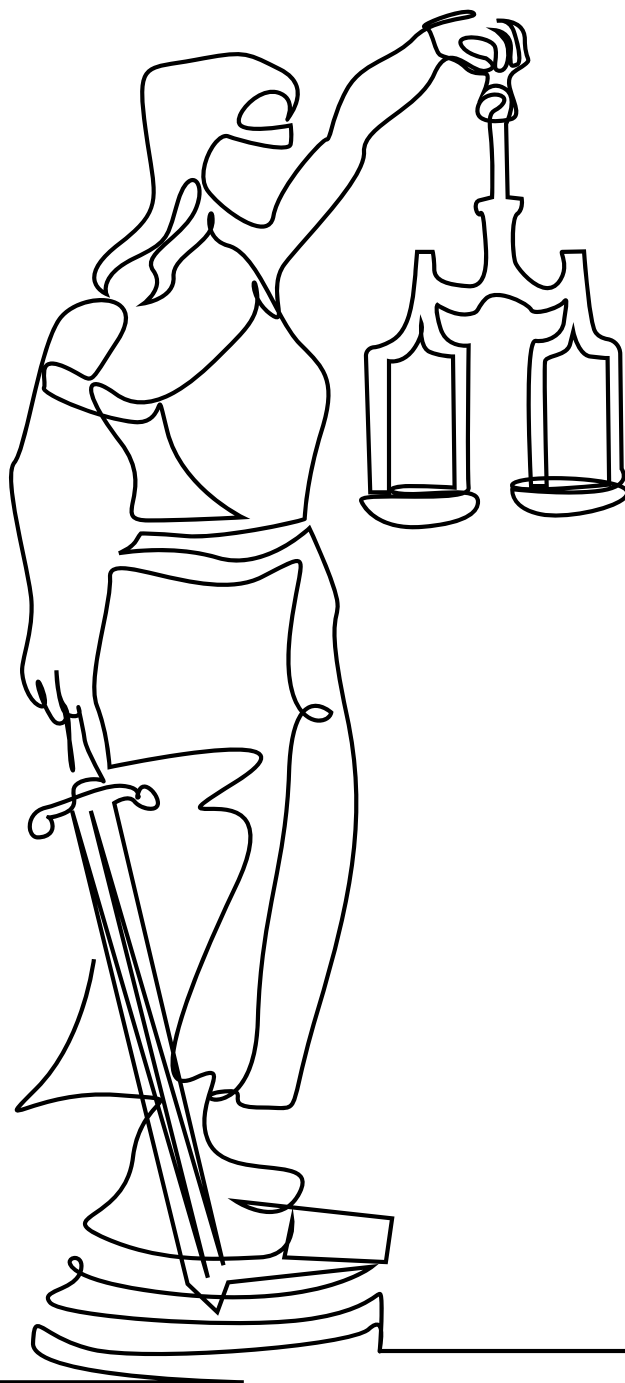
W 2000 r. Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rozszerzyło zakres ochrony dzieci, przyjmując dwa protokoły dodatkowe do konwencji:

- w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne,
- w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii.

Protokół w sprawie angażowania dzieci w konflikty zbrojne wskazuje, że:

- obowiązkowy pobór powinien dotyczyć osób, które ukończyły 18 rok życia,
- pobór ochotniczy powinien dotyczyć osób starszych niż 15 lat,
- przed ukończeniem 18 roku życia członkowie sił zbrojnych nie powinni brać bezpośredniego udziału w działaniach zbrojnych.

Protokół w sprawie handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii nakłada na państwa obowiązek wprowadzenia zakazu handlu dziećmi, dziecięcej prostytucji i dziecięcej pornografii, jak też penalizacji czynności z tym związanych. Drugim obszarem działań państw ma być ochrona praw i interesów dzieci-ofiar handlu, prostytucji i pornografii. W tym zakresie protokół wymienia szereg rozwiązań, jakie powinny być przyjęte w ramach postępowania karnego, polityki społecznej, rehabilitacji ofiar.

ZAŁĄCZNIK NR 3

Fragmenty KONSTYTUCJA BRAZYLII

Rozdział II PRAWA SOCJALNE

(...)

Artykuł 7

XXXIII - zakaz wykonywania pracy w nocy oraz prac niebezpiecznych i szkodliwych dla zdrowia przez osoby w wieku poniżej osiemnastu lat oraz zakaz wykonywania jakiejkolwiek pracy przez osoby w wieku poniżej szesnastu lat, a w przypadku czeladnika - poniżej czternastu lat;

(...)

Rozdział VII RODZINA, DZIECI, MŁODZIEŻ I OSOBY W PODESZŁYM WIEKU

(...)

Artykuł 227

Obowiązkiem rodziny, społeczeństwa i państwa jest zapewnienie dzieciom i młodzieży, jako absolutnego priorytetu, prawa do życia, zdrowia, wyżywienia, edukacji, wypoczynku, wykształcenia zawodowego, kultury, godności, szacunku, wolności oraz prawa do współżycia w rodzinie i społeczności, a także ich ochrona przed jakąkolwiek formą zaniedbania, dyskryminacji, wyzysku, przemocy, okrucieństwa i ucisku.

§ 1. Państwo wspiera programy całościowej pomocy zdrowotnej dla dzieci i młodzieży, zezwalając na udział jednostek pozarządowych i przestrzegając następujących zasad:

I - przyznanie określonego procentu środków publicznych na wydatki zdrowotne związane z opieką nad matką i dzieckiem;

II - tworzenie programów zapobiegania i wyspecjalizowanej pomocy dla osób upośledzonych fizycznie lub psychicznie oraz

dla osób z upośledzeniem zmysłów, a także tworzenie programów integracji społecznej dla młodzieży upośledzonej, poprzez przygotowanie do pracy i do życia w społeczeństwie, oraz ułatwianie dostępu do dóbr i usług zbiorowych poprzez eliminację uprzedzeń i przeszkód architektonicznych.

§ 2. Ustawa określa normy budowy przestrzeni publicznych i budynków użytku publicznego oraz produkcji pojazdów transportu zbiorowego, w celu zagwarantowania dostępu do nich osobom upośledzonym.

§ 3. Prawo do szczególnej ochrony obejmuje następujące aspekty:

I - minimalny wiek przyjęcia do pracy, który wynosi czternaście lat, zgodnie z przepisem art. 7 pkt XXXIII;

II - zagwarantowanie praw z zakresu ubezpieczeń społecznych i praw pracowniczych;

III - zagwarantowanie dostępu pracownika małoletniego do szkoły;

IV - zagwarantowanie pełnej informacji o zarzucanym czynie przestępczym i jego skutkach prawnych, równość w procedurze sądowej i obrona przez uprawnionego obrońcę zawodowego, zgodnie z zasadami określonymi w szczególnym ustawodawstwie opiekuńczym;

V - przestrzeganie zasad krótkoterminowości, wyjątkowości i uwzględniania szczególnego położenia osoby w trakcie rozwoju przy stosowaniu jakiegokolwiek środka pozbawienia wolności;

VI - zachęcanie przez władze publiczne, za pośrednictwem pomocy prawnej, bodźców podatkowych i zasiłków, na zasadach określonych w ustawie, do podejmowania opieki nad osieroconymi lub opuszczonymi dziećmi i młodzieżą.

VII - programy prewencyjne i specjalna opieka dla dzieci i młodzieży uzależnionych od środków odurzających i narkotyków.

§ 4. Ustawa ustanawia surowe kary za wykorzystywanie, przemoc i eksploatację seksualną dzieci i młodzieży.

§ 5. Adopcja jest wspomagana przez władze publiczne na zasadach określonych w ustawie, która ustala przypadki i warunki jej przeprowadzania przez cudzoziemców.

§ 6. Dzieci, urodzone w małżeństwie lub poza nim albo adoptowane, mają takie same prawa oraz możliwości prawne; wszelkie dyskryminujące określenia dotyczące filiacji są zakazane.

§ 7. W zakresie praw dzieci i młodzieży stosuje się przepis art. 204.

Fragmenty KONSTYTUCJA RP

Rozdział II

WOLNOŚCI, PRAWA I OBOWIĄZKI

CZŁOWIEKA I OBYWATELA

ZASADY OGÓLNE

(...)

Art. 48.

Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.

Ograniczenie lub pozbawienie praw rodzicielskich może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i tylko na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu.

(...)

Art. 53.

Rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem. Przepis art. 48 ust. 1 stosuje się odpowiednio.

(...)

Art. 65.

3. Stałe zatrudnianie dzieci do lat 16 jest zakazane. Formy i charakter dopuszczalnego zatrudniania określa ustawa.

(...)

Art. 68.

Władze publiczne są obowiązane do zapewnienia szczególnej opieki zdrowotnej dzieciom, kobietom ciężarnym, osobom niepełnosprawnym i osobom w podeszłym wieku.

Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży.

Art. 70.

Każdy ma prawo do nauki. Nauka do 18 roku życia jest obowiązkowa. Sposób wykonywania obowiązku szkolnego określa ustawa.

Rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. (...)

Art. 72.

Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę praw dziecka. Każdy ma prawo żądać od organów władzy publicznej ochrony dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją.

Dziecko pozbawione opieki rodzicielskiej ma prawo do opieki i pomocy władz publicznych.

W toku ustalania praw dziecka organy władzy publicznej oraz osoby odpowiedzialne za dziecko są obowiązane do wysłuchania i w miarę możliwości uwzględnienia zdania dziecka.

Ustawa określa kompetencje i sposób powoływania Rzecznika Praw Dziecka.

ZAŁĄCZNIK NR 4

PRZYKŁAD I:

M. Montessori podzieliła rozwój człowieka na cztery sześciolateczne etapy.

Pierwszy etap to **wczesne dzieciństwo** (infanzja), od narodzenia do szóstego roku życia.

Drugi etap to **późne dzieciństwo** (fanciullezza), który trwa od ukończenia szóstego roku życia do dwunastego.

Trzeci to **okres dorastania** (adolescenza), od ukończenia dwunastego do osiemnastego roku życia.

Po osiemnastym roku życia człowiek wkracza w czwarty etap, który nazywa etapem **dojrzałości** (maturità).

PRZYKŁAD II:

E. H. Erikson wyróżnił **osiem faz** w rozwoju człowieka. Pierwsze **cztery fazy występują w okresie niemowlęstwa i dzieciństwa**, piąta w okresie dojrzewania, a kolejne trzy w wieku dojrzałym i starości. W każdym ze stadiów człowiek mierzy się z nowym wyzwaniem, związanym z wiekiem (stopniem rozwoju) i sytuacjami społecznymi w jakich się znajduje.

Faza 1: zaufanie kontra nieufność (0-18 miesięcy)
Dziecko potrzebuje spójnej i trwałej troski, aby mogło wykształcić w sobie poczucie bezpieczeństwa.

Faza 2: autonomia kontra wstyd / wątpliwość (18 miesięcy – 3 lata)
Dziecko potrzebuje dróg uzależnienia od rodziców. Rodzice stosują metody wychowawcze.

Faza 3: inicjatywa kontra poczucie winy (3-5 lat)
Dziecko poznaje swoje otoczenie i planuje nowe działania w nim.

Faza 4: zaradność kontra kompleks niższości (5-13 lat)
Dziecko opanowuje wiedzę i umiejętności właściwe jego kulturze.

Faza 5: DORASTANIE - tożsamość osobowa kontra pełnienie ról społecznych (**13-21 lat**)
Młody człowiek poszukuje spójnej tożsamości osobowej i zawodowej.

Faza 6: WCZESNA DOROSŁOŚĆ - intymność kontra izolacja [samotność] (**21-39 lat**)
Człowiek poszukuje bliskich i trwałych związków z innymi.

Faza 7: ŚREDNIA DOROSŁOŚĆ - produktywność kontra stagnacja (**40-65 lat**)
Jednostka poszukuje adekwatnych dla siebie form produktywności i twórczości, jak również własnego wkładu do społeczeństwa jako całości.

Faza 8: PÓŻNA DOROSŁOŚĆ - integralność ego kontra rozpacz (**65 lat i więcej**)
Jednostka dokonuje bilansu i oceny swoich osiągnięć w życiu.

PRZYKŁAD III:

S. Baley uważa, że **dzieciństwo to okres od 1 do ok. 13 lat**. Ponadto wyróżnia 3 fazy dzieciństwa:

dzieciństwo pierwsze	od 1 do 3 lat,
dzieciństwo drugie	od 3 do 7 lat,
zwane też przedszkolnym,	
dzieciństwo trzecie	od 7 do ok. 13 lat,
zwane też szkolnym.	

PRZYKŁAD IV:

M. Żebrowska dzieli życie ludzkie na **sześć okresów rozwojowych**. Są to:

1) niemowlęstwo	(0-1 r. ż.)
2) wiek poniemowlęcy	(1-3)
3) wiek przedszkolny	(3-7)
4) młodszy wiek szkolny	(7- 1 -12)
5) wiek dorastania	(12-13-17-18)
6) starszy wiek młodości	(18-24).

ZAŁĄCZNIK N 5

TAMIL NADU to jeden ze stanów w Indiach położony w południowej części tego kraju. Co roku około 40 000 dzieci w wieku szkolnym opuszcza tam system edukacji. Przyczyną jest słaba dostępność do edukacji, jej wątpliwa jakość, brak wykwalifikowanych nauczycieli oraz pomocy naukowych. Istniejący system edukacji nie uwzględnia trudnej sytuacji dzieci z rodzin biednych, których rodzice często sami są niewykształceni (wielu z nich jest analfabetami) i nie mogą pomagać dzieciom w odrabianiu zadań domowych. W rezultacie dzieci z tych rodzin są w grupie wysokiego ryzyka porzucenia szkoły z powodu niemożności dotrzymania kroku innym dzieciom.

W NAMUGONGO w środkowej Ugandzie, od 2006 roku istnieje Centrum Edukacji CALM. Trafiają tutaj dzieci najbardziej dotknięte przez los – to najczęściej dzieci niepełnosprawne, zarażone wirusem HIV, sieroty, ofiary przemocy domowej czy dzieci ulicy. Dzieci i młodzież dostaje tutaj zarówno możliwość zdobycia wykształcenia, jak i wartościowe dożywianie, opiekę i wsparcie opiekunów. Jednak zwiększająca się liczba ludność, i jak i zmieniające się warunki klimatyczne powodują, że dostęp do wody staje się coraz trudniejszy.

SIERRA LEONE to jeden z najbiedniejszych krajów Afryki. To piękny kraj, bogaty w diamenty i złoto, ale dotknięte wieloma nieszczęściami. 11 lat WOJNY DOMOWEJ, w której chłopcy, a nawet dziewczęta są zmuszani do walki jako żołnierze; epidemie wirusa EBOLA oraz COVID, które pochłonęły życie wielu osób. Najbardziej TRAGICZNYM SKUTKIEM tych wydarzeń są porzucone i maltretowane dzieci. Wiele młodych dziewcząt pracuje w komercyjnym biznesie seksualnym. Wiele dzieci żyje na ulicach.

W grudniu 2023 miała miejsce próba zamachu stanu. Żywność stała się droga. W kraju panuje duże napięcie.

BANGLADESZ graniczący z Indiami i Mjanmą zajmuje powierzchnię ok. 2 razy mniejszą od Polski, a mieszka w nim prawie 5 razy więcej ludzi. Większość z nich to wyznawcy islamu, a katolicy są bardzo nieliczni – ok. ćwierć procenta. W Utrail znajduje się internat, w którym przebywa obecnie 121 chłopców uczących się w szkołach podstawowej i średniej prowadzonych przez Salezjanów. Chłopcy pochodzą z bardzo biednych plemiennych rodzin i bez wsparcia organizacji pomocowych działających tam nie byłoby w stanie się uczyć. Dodatkowo, plemiona te są mniejszością i doznają różnego rodzaju prześladowań. Rosną więc często w poczuciu niedowartościowania.

BARRIO DO CEÚ (dzielnica nieba) położona w brazylijskim Manaus, w niczym nie przypomina tego, co może kojarzyć się z niebem i choć leży w samym historycznym sercu miasta, sąsiaduje z Teatrem Amazonas i innymi największymi zabytkami kultury, nie ma nic wspólnego z luksusem, a nawet czymś, co nazywamy godnym życiem. Centrum miasta jest zderzeniem się dwóch rzeczywistości, skrajnej biedy z ogromnym bogactwem, czystości rynku, z brudem ubogich dzielnic i slumsów, luksusowych samochodów, z zatłoczonymi autobusami, gdzie nie brakuje przedstawicieli gangów, którzy za telefon komórkowy są w stanie zabić. Dodatkowo w ostatnim czasie przybywa uchodźców z sąsiadującej Wenezueli, gdzie pogłębiający się kryzys zmusza ludzi do emigracji. Osiedlają się w slumsach, blisko centrum, aby dzieci zamiast do szkoły, mogły pójść żebrać.

BOLIWIA jest na czołowym miejscu w świecie gdzie „trudno być matka”. To znaczy, nie ma ona warunków do urodzenia i wychowania dzieci na skutek tzw.: „machismo”. Wiele rodzin to matka samotna z dziećmi, ponieważ ojciec zostawia rodzinę i cały ciężar obowiązków spada na kobietę. Boliwia ma jeden z najwyższych w Ameryce Południowej wskaźnik ciąży nastolatek. Z badań wynika, że z trzech jedna zachodzi w ciążę przed 21 rokiem życia. W mieście Cochabamba, liczącym około 400 tys. mieszkańców, statystyki wykazały, że około 70% kobiet ciężarnych z trójką dzieci i powyżej, jest zostawiona przez męża.

